

СТЫЛЁВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ РАМАНА Ф.А. АСЯНДОЎСКАГА “LISOWCZYCY”

Г.А. Гладкова
Віцебск, ВДУ імя П.М. Маішэрава

Літаратурная творчасць вучонага, вандроўніка, грамадскага дзеяча, журналіста, пісьменніка Фердынанда Антонія Асяндоўскага яшчэ чакае глыбокага літаратуразнаўчага даследавання. Доўгі час імя літаратара не ўзнаўлялася на старонках замежных і айчынных навуковых прац у галіне філалогіі, яго творы лічыліся амаль забытымі. Актуальнасць вывучэння літаратурнай спадчыны Ф.А.Асяндоўскага тлумачыцца не толькі паходжаннем пісьменніка (месца нараджэння – г. Люцын Віцебскай губерні (сучасная тэрыторыя Латвіі)), але і ўвагай літаратара да літвінскага і беларускага этнаграфічнага каларыту.

Мэта артыкула – выявіць і ахарактарызаваць стылёвыя асаблівасці гістарычнага рамана Ф.А. Асяндоўскага “Lisowczycy”.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання стаў гістарычны раман Ф.А. Асяндоўскага “Lisowczycy”. Пры аналізе твора выкарыстаны культурна-гістарычны метады, а таксама метады стылёвага аналізу мастацкага твора.

Вынікі і іх абмеркаванне. Тэрмін “стыль” выкарыстоўваецца ў розных галінах навукі і мастацтва, дзе атрымлівае шматварыянтнае сэнсавое значэнне. У працах літаратуразнаўцаў А.М. Сакалова, Г.М. Паспелава, Я.Я. Эльсберга і інш. знаходзім літаратуразнаўчае значэнне тэрміна “стыль”, якое абапіраецца на агульнаэстэтычную канцэпцыю з улікам спецыфікі літаратуры як мастацтва слова. А.Б.Есін прааналізаваў розныя навуковыя погляды на праблему вызначэння тэрміну і акрэсліў стыль як “эстетическое единство всех сторон и элементов художественной формы, обладающее определённой оригинальностью и выражающее некое содержание” [1, с. 239]. Аналіз стылістычных асаблівасцей мастацкага твора, як правіла, патрабуе ўліку не толькі спецыфікі моўнай пабудовы, але таксама кампазіцыі твора ў сувязі з яго зместам. Прынцып стылёвай арганізацыі тэксту прадугледжвае падпарадкаванне ўсіх элементаў і прыёмаў стылёвай дамінанце.

Лексіка-семантычная характарыстыка рамана дазваляе гаварыць пра моўную разнастайнасць твора. Гэта, у першую чаргу, праяўляецца ў насычанасці тэксту шматлікімі ліцінізмамі, асабліва, калі размова датычыць афіцыйных юрыдычных дакументаў ці чытач назірае за развагамі дзяржаўных дзеячаў над палітычнымі праблемамі “смутнага часу”. Лацінскія словы і словазлучэнні становяцца часткай польскамоўнай фразы, пры гэтым такое далучэнне не абцяжарвае выказванне, з’яўляецца дастаткова арганічным дзякуючы лаканічнасці іншамоўных уставак і мяркуюмай іх агульнавядомасці чытачу. Напрыклад, “*Nie virtutes i misericordia, lecz siła i postrach rządzić owym krajem winny*” (“Не дабрачыннасць і міласэрнасць, а сіла і страх павінны тым краем кіраваць”); “[...] z owych skarg *impedimentum* znacznie wynikać może na sejmie” (“з тых скаргаў значная перашкода можа адбыцца на сейме”) [2, с. 80]. Эпіграф да рамана таксама з’яўляецца лацінамоўным выразам, сэнс якога можна сфармуляваць як “ліхое мінецца, добрае застанецца”. Для чытацкай зручнасці аўтар даў тлумачэнне ўсіх лацінамоўных выказаў напрыканцы твора [2, с. 273].

Моўная характарыстыка – адна з трапных адзнак герояў у рамане Асяндоўскага. Так, пісьменнік дакладна перадае аўтэнтычнае маўленне данскіх казакаў у дыялогу з панам Лісоўскім: “*My, Batko-ataman, z toboju hotowy w ohoj i wodu*” [2, с. 37]. Палкоўнік Лісоўскі таксама выкарыстоўвае ў звароце да казакаў звыклую для іх мову: “*Pomnijcie szczo lubo pomrete i szczeznye bez slidu, lubo łycarami i bohoczami nad Don wernetesia!*” [2, с. 37].

Слуга Лісоўскага татарын з астраханскіх стэпаў Казі размаўляе на сумесі мангольскай, рускай, татарскай, украінскай, польскай моў, што добра ахарактарызуе абставіны жыцця героя, якому давялося жыць ў розных мясцінах і мець стасункі з людзьмі розных нацый. У маўленні слугі сустракаем мангольскае “*bogadyr*”, “*sajn mogi*” (“кіраўнік”, “прыгожыя коні”), украінскае “*prytko*” (“хутка”), рускае “*tri*” (“тры”) і інш.

Адзначым характэрную асаблівасць маўлення галоўных герояў рамана – палкоўніка Лісоўскага, Марціна, Олькі (Аляксандра) і Яна Лісаў, – якая заключаецца ў насычанасці выказванняў шматлікімі прыказкамі і прымаўкамі. Так, пан Лісоўскі ў размове з гетманам згадвае вядомае выслоўе “*każde ciele znajdzie swego rzeźnika*” (“кожнае цяля знойдзе свайго мясніка”), у адказ чуе ад гетмана: “*Nie było nas – był las; nie będzie nas, będzie las*” (“не было нас –

быў лес, не будзе нас – будзе лес”) [2, с. 81]. Сутнасць апошняга выразу – у канечнасці жыцця чалавека і няздольнасці змяніць закон існавання светабудовы. Аднак пан Лісоўскі перайначвае выслоўе на свой лад, што сведчыць пра нязгоду героя пасіўна прымаць рух гісторыі: “Gdy mnie nie było, był las, lecz, gdy ja z wojskiem przez las przejdę, tam on już nigdy nie powstanie!” (“Калі мяне не было, быў лес, але калі я з войскам праз лес прайду, там ён ужо ніколі не паўстане!”) [2, с. 81].

На старонках твора сустракаюцца трапныя выказванні братоў Лісаў, маўленне якіх заўсёды напоўнена народнай мудрасцю, назапашанай продкамі, часам урыгожанай гумарам: “Kto bije, bywa też i bity” (“Хто б’е, той і бітым бывае”), “Kto ma wiarę w Boga, temu zawsze prosta droga” (“Хто верыць у Бога, таму заўсёды праямая дарога”), “Ciemno, choć w pysk daj” (“Так цёмна, хоць у морду дай”), “Raz kozie śmierć” (“Адзін раз паміраць”), “Czy tak, czy owak, nie bojuś, bom kozak” (“Ці так, ці інакш, не баюся, бо казак”), “Bieda kozacka, ni chleba, ni placka” (“Казачкая бяда, ні хлеба, ні пірага”), “Doczekała się sierpa pokrzywa” (“дачкалася сярпа крапіва”), “Doczekała się świeczka wieczora” (“Дачакалася свечка вечара”), “Łgarz i po suchim piasku porpłynie” (“Ілгун і па сухім пяску паплыве”) і інш.

Адметнасцю аўтарскага стылю з’яўляецца частае выкарыстанне прыёму параўнання. Найчасцей сустракаецца параўнанне героя з прадстаўніком жывёльнага свету. Так, неаднаразова ў рамане назіраем параўнанне пана Лісоўскага з ваўком, нават партрэтныя дэталі працуюць на такое супастаўленне (драпежная галава, шырокія грудзі, моцны торс): “Lisowski za głowę się porwał i zawył. Zdawało się, że to wilk zgłodniały w noc zimową wyje rozpaczliwie” (“Лісоўскі схопіўся за галаву і завяў. Здавалася, што гэта згаладалы воўк распачна вые зімовай ноччу”) [2, с. 82]. Дзубой Марціна Ліса і ваяра-маскавіта параўнаны са спаборніцтвам Давіда і Галіяфа (назіраецца алюзія да біблейскай міфалогіі). Браты Лісы супастаўляюцца па ўласцівасцях характару з маладымі рысямі, мядзведзямі, ваўкамі, арламі, што з’яўляецца традыцыйным фальклорным уяўленнем пра герояў-абаронцаў роднага краю.

Поўнае паэтызацыі фальклорнае параўнанне параненага героя і яго каханай дзяўчыны з парай лебедзяў (птушка традыцыйна з’яўляецца сімвалам вернасці ў каханні): “[...] rzuciła się ku niemu, [...] rękami oplotła i wołała żałośliwie, jak łabędzica, krążąca nad przesytyym strzałą łabędziem” (“[...] кінулася да яго, [...] абняла і жаласна закрычала, як лебедзь кружыла над лебедзем, прашытым стралой”) [2, с. 152].

Заклучэнне. Такім чынам, аналіз мастацкіх адметнасцей гістарычнага рамана Ф.А. Асяндоўскага “Lisowczusy” дазваляе сцвярджаць, што стылёвай дамінантай дадзенага твора з’яўляецца сюжэтнасць у спалучэнні з апісальнасцю. Сярод мастацкіх дэталей пераважаюць дэталі партрэта і асабліва рэчыўнага свету, псіхалагічныя характарыстыкі мінімальныя і, як правіла, уяўляюць сабой адлюстраванне настрою ці выяўленне сутнасці герояў. Характар вобразнасці ў рамане жыццёпадобны, што працуе на стварэнне адчування сапраўднасці. У адпаведнасці з дамінантай будуюцца і сістэма персанажаў: яны раўнапраўныя і ў аднолькавай ступені цікавыя аўтару, таму падзел герояў на галоўных і другарадных умоўны. Асаблівую ўвагу пісьменнік надае маўленню персанажаў, твор насычаны прыказкамі, прымаўкамі, трапнымі параўнаннямі, што дазваляе аўтару стварыць якасную мастацкую прозу з яскравым этнаграфічным каларытам.

1. Есин, А.Б. Стиль / А.Б.Есин // Литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины / под ред. Л.В.Чернец. – М.: Высш.шк., 1999. – С. 238-246.
2. Ossendowski, F.A. Lisowczusy : powieść historyczna / F.A.Ossendowski. – Poznań : Wydaw. Polskie R. Wegner, 1929. – 277 s.

САМАІДЭНТЫФІКАЦЫЙНЫ ПОШУК АСОБЫ Ў “МАЛОЙ” ПРОЗЕ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА

Л.Я. Глазман
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

У прозе М. Гарэцкага, як у рознажанравай уласна мастацкай, так і ў дакументальна-біяграфічнай, увага пісьменніка сканцэнтраваная на асобе, яе ўнутраным свеце і розных маральных станах. Асаблівае месца ў творах, часта пазначаных мадэрнісцкай экзістэнцыйнай эстэтыкай, займаюць крызісныя моманты ў самаідэнтыфікацыі асобы героя (або наратара). Прычым яны ў М. Гарэцкага непарыўна звязваюцца з асобасным пошукам, для якога, як вядома,